

ВИЛИЈАМ БАТЛЕР ЈЕЈТС

Келтско праскозорје

Превео
МИЛАН МИЛЕТИЋ

БУКФАЛ

Ова књига

1.

Желео сам, као и сваки уметник, да створим мали свет од предивних, пријатних и значајних ствари овог исквареног и неотесаног света, и да у облику визије, људима из свог народа, који ће хтети да завире тамо где их упутим, прикажем нешто од личја Ирске. Стога сам, верно и непристрасно, забележио много од онога што сам чуо и видео и, изузев у виду напомена, ни реч од оног што сам претежно сам уобразио. Међутим, нисам био ни на каквим мукама да сопствена уверења одвојим од уверења сељака, него сам, напротив, својим мушкарцима и женама, духовима и вилама, допустио да иду својим путем без приговора, то јест без ометања било каквим аргументом с моје стране. Ствари које човек чује и види јесу нити живота, и ако их пажљиво скинемо са замршене преслице сећања, свако ко то хоће, може да их уплете у оно ткање веровања, које му је највише по вољи. Ја сам такође изаткао сопствено ткање, као и свако други, али покушаћу да у њему одржим топлину и бићу веома задовољан ако ми не буде непријатно.

Нада и Сећање имају једну кћерку, а њено име је Уметност, и она се настанила далеко од очајних поља, где људи своја одеа, као ратне заставе, вешају на рачвасте гране. О, вољена кћерко Наде и Сећања, остани мало поред мене.

1893.

2.

Додао сам неколико поглавља по узору на она стара и додао бих још, али човек, како стари, губи понешто од прозрачности својих снова; почиње да узима живот у обе руке и да више брине о плоду него о цвету, а то ваљда и није велики губитак. У овим новим поглављима, као и у оним старим, нисам измислио ништа осим сопствених напомена и једне-две варљиве реченице које би општење неког сиротог приповедача с ђаволом и његовим анђелима, или томе слично, могле да задрже у тајности од његових суседа. У догледно време објавићу обимну књигу о вилинској земљи и покушаћу да је систематизујем и да научим довољно да се искупим за овај прегршт снова.

1902.

В. Б. Јејтс

Приповедач

Многе од прича у овој књизи испричао ми је извесни Пади Флин, ситан старчић светлих очију, који је живео у мемљивој колиби у селу Балисодер, које је, имао је обичај да каже, „најљупкије“ – чиме је хтео да каже, без премца вилинско¹ – „место у целој грофовији Слајго.“ Неки други сматрали су, међутим, да оно долази тек иза Драмклифа и Драмахера. Први пут кад сам га срео, кувао је себи печурке; следећег пута, спавао је испод живе оgrade, осмехујући се у сну. Заиста, увек је био ведар, премда ми се чинило да у његовим очима (брзим попут очију зеца, кад провирују из његових смежураних прореза) примећујем меланхолију, која је увелико била део њихове радости; визионарску меланхолију чисто инстинктивних створења и свих животиња.

А ипак је било много тога у његовом животу да га утуче, јер онако троструко усамљеничких година и глув, увелико су му досађивала деца. Вероватно баш из тог разлога никад није препоручивао раздраганост и полагање у наду. Волео је, на пример, да

¹ Мисли се на народ вила, вилењака, сида, водених вила и друге облике демонских фигура.

прича о томе како је Колумкил¹ развеселио своју мајку. „Како си данас, мајко?“ рече светац. „Лоше“, узврати мајка. „Нек ти сутра буде још горе“, рече светац. Сутрадан је Колумкил дошао поново, и поново се одвијао истоветан разговор, али трећег дана мајка рече: „Боље, хвала Богу.“ А светац узврати: „Нек ти сутра буде још боље.“ Волео је и да прича како се Судњег дана судија осмехује подједнако кад награђује врлог и на вечни огањ осуђује изгубљеног. Поседовао је мноштво необичних начина да одржи сопствену ведрину или да се растужи. Питао сам да ли је некад видео виле, на шта сам добио одговор: „Зар им нисам досадио?“ Питао сам га и да ли је некад видео баншија. „Видео сам га“, рече он, „доле надомак води, док је рукама млатио штапом по реци.“

Овај извештај о Падију Флину преписао сам, уз неколико усмених измена, из бележнице коју сам готово до краја попунио причама и изрекама, убрзо пошто сам га срео. Данас са жаљењем гледам у бележницу, јер празне стране при крају никад неће бити исписане. Пади Флин је умро; један мој пријатељ дао му је велику боцу вискија, и премда је већину времена био трезан, поглед на толико много пића испунио га је великим ентузијазмом, па је на

¹ Свети Колумкил, који је и свети Колумба (521–597), „Анђеол Цркве“, један је од три ирска свеца који уживају највеће поштовање. Он је пореклом био из угледне краљевске лозе, па је чак имао право да претендује на краљевски престо, али је световној власти претпоставио духовну. Основао је Ајону, средиште целе породице манастира. Био је заштитник и покровитељ филида, староирских народних певача, који су имали истакнуту улогу у прехришћанском друштву. И сам је, очигледно, био поетски надарен.

вискију живео неколико дана, а затим умро. Његово тело, исцрпљено од старости и тешких времена, није могло да поднесе пиће као у младалачким данима. Био је велики приповедач, и за разлику од наших уобичајених романсијера, знао је како да испразни рај, пакао и чистилиште, вилинску и ову нашу земљу, и како да насели своје приче. Није живео у смежураном свету, али није знао ни за мање пријатне прилике него сам Хомер. Можда ће Гелски народ, поведен његовим примером, повратити стару једноставност и моћ имагинације. Шта је књижевност ако не исказивање расположења посредством симбола и појава? И зар нема расположења којима су, да би се исказала, потребни рај, пакао, чистилиште и вилинска земља, и то ништа мање него овај свет који се урушио. Па зар нема расположења која не могу да се искажу осим ако се не нађу људи који се одваже да помешају рај, пакао, чистилиште и вилинску земљу, или чак да главе животиња поставе на људска тела, или да човекову душу сатерају у срце камења? Да кренемо даље, приповедачи, и окомимо се на било какав плен за којим срце жуди, не познајући страх. Све постоји, све је стварно, а земља је тек мало прашине под нашим ногама.

Вера и невера

Извесних људи испуњених недоумицом има чак и у западним селима¹. Једна жена испричала ми је за прошли Божић да не верује ни у пакао ни у духове. Пакао је сматрала пуким изумом који је свештенику служио како би људи остали добри; а духовима не би смело да се допусти, сматрала је, да „ланзају земљом“ како им се прохте; „али зато постоје виле“, додаде она, „и мали кућни духови, и водени коњи, и пали анђели“. Такође сам срео човека с мохиканском тетоважом на мишици, који се, готово истоветно, придржавао оног у шта верује и оног у шта не верује. Без обзира на то у шта човек сумња, никад не сумња у виле, јер, како ми је човек с мохиканском тетоважом на мишици рекао, „њих подупире разум.“ Чак ни јавно мњење не бежи од оваквог веровања.

Девојчица, која је присуствовала служби у селу Гранц, тик уз обронке Бен Балбена², у правцу мора,

¹ Мисли се на земље древног краљевства Конот, на западу Ирске, за које се традиционално сматра да су повезане с појмовима мудрости, вере, чаробњачких вештина и друидског знања.

² Планина у северном делу грофовије Слајго, ауторов родни крај.

изненада је нестала једне ноћи, пре око три године. Одмах је у околини подигнута узбуна, јер се про-нео глас да су је отеле виле. Говорило се да се пољски радник дуго борио да је преотме од њих, али да су га на крају оне ипак савладале и њему је у рукама остала само дршка од метле. Одмах је обавештен локални полицајац, и он је истог тренутка пошао у потрагу од куће до куће, и у исто време саветовао људима да спале сву бакалауну (амброзију) у пољу на којем је девојчица нестала, јер је бакалауна света ствар за виле. Целу ноћ провели су палећи је, а за то време је полицајац понављао бајалице. Ујутру је девојчица пронађена, како прича каже, док је тумарала пољем. Изјавила је да су је виле одвеле далеко одатле, јашући на чаробном коњу¹. На крају је угледала велику реку, а човек који је покушавао да спречи да је одведу плутао је по њој – толико је вилинска чаролија испреметана – у ораховој љусци. Успут су ове које су је отеле поменуле имена неколико људи из села, који ће ускоро умрети.

Можда је полицајац био у праву. Боље је без остатка веровати у оно неразборито и тек помало у истину, него зарад порицања подједнако одбацивати и истину и оно неразборито, јер кад тако поступамо, немамо чак ни најобичнију свећу да нам усмерава кораке, чак ни сироту душу да игра пред нама на нашем маршу, и морамо да неспретно напипавамо пут у велику празнину, коју настањују наказни духови. И, коначно, можемо ли да доспемо до тако великог зла ако одржавамо невелику ватру

¹ Није тешко препознати и разликовати стоку вилинског народа, јер њихове краве, коњи, па чак и пси, по правилу су бели с црвеним очима и ушима. Коњи обично имају риђу гриву.

у својим срцима и својим душама, и раширених руку поздрављамо било шта од оног изузетног што приђе да се огреје, било да је човек, било да је утвара, и да притом, чак и самим духовима, не говоримо превише оштро: „Тутањ“? Кад је речено и учињено, како то да не разумемо да је и наша сопствена неразборитост можда боља од нечије истине? Јер она се грејала у нашим срцима и у нашим душама, и спремна је за дивље пчеле истине, спремна је да их прими у своје кошнице и справи њихов слadak мед. Идите, дивље пчеле, идите поново у свет!

Помоћ смртника

Човек у старинским песмама слуша о људима који су одведени да помогну боговима у бици, и Кухулан је за извесно време придобио богињу Фанд¹, тако што је њеној удатој сестри и сестрином мужу помогао да протерају туђински народ из Обећане земље.² Причали су ми, такође, да вилењаци чак ни харли³ не могу да играју, осим ако са по једне стране немају неког смртника, чије је тело, или шта год да је стављено на његово место, као што би приповедач рекао, заспало код куће. Без помоћи смртника они су попут сенки и не могу чак ни да ударе лопту. Једног дана ишао сам, с пријатељем, неким мочварним тереном у Галвеју, кад смо наишли на једног старог човека грубих црта који је копао ров. Мој пријатељ чуо је да је овај човек видео чудесан

¹ У ирској митологији, богиња Фанд или Фан. Два облика њеног имена нису фонетске варијанте, него две речи са различитим значењем, при чему је етимологија њеног имена нејасна.

² Келти су такође познавали Обећану земљу – у њиховој имагинацији то је предео с оне стране мора, на западу, у којој је владао Мананан, сир Леров, који је у извесно време имао и функције бога мора.

³ Харли, херли или чак харлинг – врста ирског хокеја на трави, стара игра, популарна, очигледно, и у вилинском свету.

призор извесне врсте, и на крају смо из њега извукли причу. Кад је био дечак, једног дана радио је заједно с тридесетак људи, жена и деце. Били су с оне стране Таума и недалеко од Нок-на-гура. Убрзо су, свих тридесет, на растојању од око пола миље, видели око сто педесет вилењака. Било је тамо њих двоје, рече он, који су били обучени у црно, као људи из нашег времена, који су стајали на стотинак метара један од другог, али остали су носили одећу у свим бојама, „на штрафте“ или карирану, а неки су имали црвене прслукe.¹

Он није могао да види шта су радили, али могуће је да су сви играли харли, јер „су изгледали као да је управо то у питању.“ Повремено би нестајали, а онда би се, он се готово клео, враћали из тела двојице људи у тамној одећи. Ова два човека била су висине живих људи, али остали су били малецни. Посматрао их је око пола сата, а затим је старац, за кога су он и они око њега радили, извукао корбач и викнуо: „На посао, на посао, иначе ништа нећемо завршити!“ Питао сам да ли је и он видео вилењаке. „О, да, али није желео да се запостави рад за који је исплаћивао наднице.“ Све је приморао да тако крвнички раде да нико није видео шта се догодило с вилењацима.

1902.

¹ Црвена је, традиционално, боја нечистоће у Ирској.

Човек који је видео утваре

Пре неко вече, један младић¹ дошао је да ме обиђе у мом стану и почео да прича о стварању земље и неба, и о још много чему. Питао сам га за његов живот и послове. Саставио је много песама и израдио много мистичних слика откако смо се последњи пут срели, али од недавно нити је писао нити је сликао, јер је из све снаге прионуо на то да свој ум учини јаким, енергичним и смиреним, а емоционални живот уметника, плашио се, за њега се показао као лош. Међутим, он је радо рецитовао своје песме. Све их је запамтио. Неке уистину никад нису биле забележене. Оне, и њихова необична музика, као кад ветар дува у врбаку,² изгледале су ми као онај крајње присан глас келтске туге, и келтске чежње за бесконачним стварима, које свет никад није видео. Одједном ми се учинило да он донекле

¹ Реч је о познатом ирском песнику Џорџу Раселу (1867–1935), који је најчешће објављивао под псеудонимом А. Е.

² Ову реченицу саставио сам одавно. Ова туга сад ми изгледа као део свих народа који чувају расположење древног света. Нисам толико презаокупљен мистеријом Расе, као што сам умео да будем, али остављам ову реченицу, и друге попут ње, непромењеном. Некад смо им веровали и, можда, нисмо постали паметнији. – Аутор.

„Овде има духова“

„*Келѝско ѝраскозорје* непрестано браним од неотесаних досетки које, у вези с њим, просипају они који више воле лондонску маглу...“

Г. К. Честертон

Келѝско ѝраскозорје, једним делом аутобиографија, једним делом збирка усмених предања са запада Ирске, први пут је објављено 1893. године, кад је будућем нобеловцу било свега двадесет осам година. За разлику од претходних остварења, *Бајке ирскої сеоскої живља* (1888) и *Ирских ѝрича* (1891), материјал за *Келѝско ѝраскозорје* Јејтс је прикупио, не из књига као раније, него из стварног живота, према сећањима људи о стварима које су могле да се виде, чују и осете у округу Слајго, у којем се аутор родио. Девет година касније, 1902, Јејтс је објавио издање, проширено неколицином прича које је прикупио у другим крајевима Ирске. Неке од прича, надахнута песниковом предузимљивошћу, забележила је његова пријатељица, лејди Грегори.

Оно што је Јејтс сакупио у *Келѝском ѝраскозорју*, премда неформалне и фрагментарне природе, умно-

гоме носи његов јединствени песнички стил. Велики део ових народних прича о натприродном, демонском и вилинском свету припада усменој традицији и заиста је слика ирског села и сеоског становништва, које очигледно не може ни да замисли живот без вештица и вилинских краљица, мистичних песника и сеоских духова. У својим коментарима, који провештавају кроз све приче, Јејтс провлачи нит која је готово императив – све ове приче су крајње неопходне за опстанак у материјалном свету:

Древни картографи писали су за неистражене пределе: „Овде има лавова.“ За села аласа и орача, толико се они разликују од нас, можемо да напишемо само један ред, а да је поуздан: „Овде има духова.“

Тако је Г. К. Честертон забележио да је „дакле, по овој невеселој позадини од језивог савременог материјализма, Вили Јејтс смирено корачао као Човек који је познавао виле.“ Заиста, сиромашан свет Ирске, био је толико бедан да је готово био лишен свега материјалног, а као поуздано узимао је само једну ствар: то да ослањање на оно нестварно постаје суштинско попут хране и воде. Јејтсово занимање за тај крајње сиромашан свет у Ирској временом је постало двојако: као прво, ослањање на имажинацију и несвесно у свакодневном животу, и као друго, значај ширења творевина имажинације. Снови, који и не могу да се раздвоје од ових прича, преплављују стварност и постају неопходан део заједнице из којих се захвата у стварању усмене традиције. То ткање снова постаје предмет поштовања и, свакако, снага живота на селу, а тиме и културе.

Иако Ирској недостаје писано сведочанство о келтској прошлости, народна творевина увелико се ослањала на плодно тле имагинације, па на тај начин историја које нема постаје уткана у шире ткање културе, препричавањем измишљених прича, додавањем, преобликовањем, накнадним деловањем имагинације. Такав поступак, уосталом, проналазимо готово код свих народа.

М. М.

Садржај

Ова књига	7
Приповедач	9
Вера и невера	12
Помоћ смртника	15
Човек који је видео утваре	17
Сеоски духови	22
„Прах склопи око Јеленино“	30
Витез од овце	40
Истрајно срце	44
Волшебници	47
Ђаво	52
Срећни и несрећни теолози	53
Последњи путујући певач	59
Regina, Regina Pigmeorum, Veni	68
„И лепе, жестоке жене“	72
Зачарана шума	76
Натприродна створења	82
Аристотел из књига	84
Свиња богова	85
Глас	87
Отмичари	89
Они који не знају за умор	97
Земља, ватра и вода	101

Стари град	103
Човек и његове чизме	106
Кукавица	108
Три О'Бирна и зле виле	110
Драмклиф и Росес	112
Дебела лобања срећника	120
Морнарева религија	122
О блискости Неба, земље и чистилица	124
Они који једу драго камење	126
Наша Госпа од брегова	128
Златни век	131
Приговор Шкотланђанима због тога што су озлоје-	
дили своје духове и вилењаке	133
Рат	138
Краљица и луда	141
Пријатељи вилинског света	147
Снови без сваког морала	155
Поред друма	168
Ка праскозорју	171
Милан Милетић: „Овде има духова“	173